

Építészeti értékek

Történelmünk, kultúránk fontos részét képezik a különböző korokból ránk maradt építészeti alkotások, műemlékek, régészeti lelőhelyek. Ezek a települések arculatának jellegzetes meghatározói, így védelmük, állaguk megóvása közös érdekünk. Vonatkozik ez egyes épületekre, utcasorokra, népi építészeti alkotásokra és a településképi együttesek egészére. Mivel a település csak közel 150 éves múltra tekint vissza, ezért műemlékek nincsenek, csak az Árpád kori templom maradt fenn a régmúlt időkben, de a védelme érdekében feltárás után néhány héttel visszatakarták. Annak érdekében, hogy építészeti örökségek fennmaradjanak, az önkormányzat rendelettel helyi védelem alá helyezte az alábbi épületeket. Közülük többnek (pl.: Községháza, Károly-majori magtár) műemlékké nyilvánítása folyamatban van.

- **A városháza épülete**

1912-ben községháza céljára épült középület. A település arculatának egyik meghatározó épülete. Helyi ízű romantikus stílusjegyekkel díszített homlokzatot alakítottak ki, 5 félköríves és 10 ovális végződésű ablakkal, három méteres szárazkapu bejárattal. Az ovális tetejű ablak a község épülteinek egyik jellegzetessége, ma már az új építésű épületeken is megtalálhatók (virágbolt, Művelődési Ház, az átépített vendéglő).

- **Perneczki csárda**

A török idők után az első épület volt a település területén, az Orosháza-Arad-Pest útvonalon épült. A kb. 270 éves csárda Csorvás pusztakorának központja volt. Ma a település külterületén található, a Békési és az Aradi út kereszteződésénél. A betyárvilágból származó tárgyi emlékeket találtak itt. A híres betyár, Babály Gyurka lelövésének helyszíne (1868). Építéskor nádtetővel borították, majd az 1900-as évek elején cserépfedést kapott.

- **Petőfi pusztai kiskastély**

1880-ban épült, a Csorváson található kastélyok közül ez a legkorábban épült. A Nagy-majori Wenckheim kastély elkészüléséig ezt az épületet használta a gróf lakás céljára. Később intézőház lett. A kiskastélyt 10 hektáros park veszi körül, amelyben több védett fafajta van.

- **Rudolf –majori kastély**

1925-28. között Gróf Wenckheim Rudolf vadászkastélynak építtette, majd állandó lakója gróf Wenckheim Matild lett. A kétszintes manzárdtetős épület 1945-ig volt a grófnő lakhelye, azóta több funkciója volt. Jelenleg a helyi termelőszövetkezet termelési központja, irodaépület.

- **Károly-majori magtárépületek**

A két épület közül nagyobbát az 1890-es évek körül építették írásos feljegyzés nincs róla, de valószínűsíthető, hogy a terveit Ybl Miklós készítette. Érdekessége, hogy a tetőszerkezetét egyik legértékesebb fafajtából, vörös fenyőből készítették. Befogadóképessége 20 vagon termény. A kisebb épületet 1920 környékén építették, tejháznak. Innen indult az egykori kisvasút, és szállította a terményt az uradalomból a községbe. A két épület között álló vadgesztenyefa az egykori kastélypark része. A major tulajdonosa gróf Wenckheim Károly volt, akinek a sírja itt, az egykori kastély parkjában található, jelenleg egy kisebb akácerdő veszi körül. A síremlék 1934-ben készült, Horváth Adorján alkotása, anyaga fekete márvány korpusz. /Horváth Adorján készítette gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök síremlékét is, amely Orosházán a katolikus templomban található. A két síremlék szinte teljesen egyforma, és egyszerre készült./

- **A Rákóczi u. 34. szám alatti malomépületet**

Elekes (Englender) József építtette. A telket 1897-ben vásárolta meg, a tulajdonos, a telken lévő kismalmot építtette át, és egy év után már üzemelt a gőzmalom. Ez volt a település első komoly ipari üzeme, 240 q/nap kapacitással működött, 14 embernek adott munkát, 120 lóerős gőzgép hajtotta. A háromszintes épület falazata vályog és téglá, alapja terméskő, tetőszerkezete fa, 2 tűzfalal. Alapterülete 494 négyzetméter.

- **A Bajcsy Zs. utca 3. szám alatti malomépület**

1920 és 1922. között épült, gróf Wenckheim Matild tulajdona volt. Alapterülete 390 m², téglából épült, kétemeletes épület, két tűzfalal. Épületszerkezete hasonló a Rákóczi utcai malomhoz. A darálója diesel-motor meghajtású, melynek üzemanyaga gázolaj volt. Kapacitása 200 q/nap volt.

- **Arany János úti Általános Iskola épülete, és az István király úti Óvoda épülete**

1906-ban és 1907-ben adták át. Ugyanúgy, mint a Községháza épülete, helyi ízű romantikus stílusjegyekkel díszített homlokzattal készültek, Az ovális ablak-kiképzés miatt kapták a helyi védettséget.

- **A Kölcsey utca 10. szám alatti lakóház**

Az 1900-as évek elején készült épület. Báró Dániel Edéné építtette a csorvási csodadoktornak hálából a felgyógyulásáért. Építészeti értéke az utcafrontra nyíló szárazkapus bejárója, csak néhány középületben található ilyen Csorváson.

- **A Békéscsabai utca 3. számú lakóház**

A szlovák építészeti hagyományokat követő „podsztyenkás” előtornácos ház. Jellegzetessége, hogy az utcai szoba előtt is húzódik egy kb. 1m szélességű, 3 faoszlopon nyugvó előtornác, amit díszesen faragott 1 m magas kerítés választott el az utcától. Hasonló az udvar felőli kiképzés is. Az előtornác és az udvar felőli rész oromdeszkái is faragottak.

- **A Széchenyi utca 19. számú lakóház**

A csorvási magyar parasztházak egyik legépebb épülete. Agyagból készült, döngöléssel. Beosztása megegyezik a szlovák parasztházakéval: tisztaszoba, konyha, lakószoba, kamra. Az udvartól ezt a típust is faoszlopokon nyugvó tornác választja el. Ennek az épületnek az oromdeszkái a legszebben faragottak közé tartozik. Ezeket a faragásokat csorvási bognármesterek inasai készítették.

A ma építészeti értékei közül mindenképpen ki kell emelni a 2. számú képen látható új művelődési ház épületét, amely ugyan a múlt században épült (1990.), de már a XXI. század építészeti stílusát idézi. Az épületben működik könyvtár, mozi, színházterem és iskola.

2. sz. kép. Az új Művelődési Ház épülete

Csorvás településszerkezetének jellemező vonása belterületen a sakktáblaszerű utcahálózat, amelyet mérnöki tervek alapján fokozatosan alakítottak ki az elmúlt évszázadban az akkori Csorvás puszta déli oldalán. Erre a célra 139 kh 700 négyszögölt hasítottak ki a szántó területből. A belterület fő tengelye a mai 47-es számú főút, amely az ÉK-DNy-i irányt követi. Ettől ÉNy-ra négy,

DK-re 3 utcát jelöltek ki. A szélső utcáknak csak a központ felé eső oldalára építkeztek. Ezt a szerkezetet hosszabb ideig megtartották. A belterület 1952-66 között 84 ha-ral, 1967-75 között 31 ha-ral, 1976-ban 11 ha-ral bővült. A szabályos utcahálózatra a Délkelet-Alföldön még számos példát találunk, de Csorvás belterületének szabályosságát gyakran kiemelik, példaként hozzák különböző atlaszok, település-földrajzi kézikönyvek is.

A város centruma a Szabadság tér és a Rákóczi utcának a térhez közel eső része, itt található a legfontosabb középületek, a három templom, és üzletek. A Szabadság tér a parkkal, ill. a térhez kapcsolódó épületekkel (templomokkal) az országban csaknem egyedülálló településképet alkot. A külterületre a majorok, a régi uradalmi birtokok kastéllyal, gazdasági épületekkel, valamint a tanyás beépítés a jellemző.

Csorvás helyi építési szabályzata különböző építési övezetekre bontja a települést:

- kisvárosi lakóövezet - kialakult kisvárosias beépítés, főleg lakóházak;
- falusias lakóövezet - jellemezően kertés családi házak;
- vegyes övezet – lakóházak, szolgáltató-, kereskedelmi létesítmények, intézmények, egyéb épületek;
- Gksz jelű övezet – elsősorban nem jelentősen zavaróhatású gazdasági, kereskedelmi és szolgáltató épületek elhelyezésére szolgál;
- Gip övezet – nem jelentősen zavaró hatású ipari épületek elhelyezésére;
- Gm övezet – mezőgazdasági területeken meglévő ill. létesülő majorok, állattartó telepek, termékfeldolgozó üzemek;
- K jelű különleges területek.

Zöldterületek

Csorvás településrendezési tervének tájrendezési javaslata a következőképpen foglalja össze a belterületi zöldfelületi rendszereket: „A II. katonai felméréskor készített térképen (1836-1864) jól láthatók az akkori településen kívüli zöldfelületek, melyeket azonban mára részben túlnőtt a település, de szerencsés dolog, hogy ezek nem tűntek el, nem váltak beépítetté (K-i, Ny-i és É-i rész). Azonban a település fejlődése során (1920-1944. között) kevésbé fordult a figyelem a zöldfelületi ellátottság irányába, így az ekkor beépült Rákóczi út – Bajcsy Zs. utcai csomóponttól DNy-ra lévő településrész ma a legszegényebb zöldfelületekben, a többi településrészen a zöldfelületi ellátottság elegendőnek mondható. A társadalmi igényeknek megfelelően mégsem annyira a mennyiségi, inkább a minőségi fejlesztés ajánlott. A meglévő zöldfelületi elemek minőségi fejlesztése több irányú is lehet, egyes esetekben a fenntartás színvonalát kellene emelni, más esetekben a használati érték növelés érdekében a felszereltségen és a növényállomány összetételén, szerkezetén.”

A települési zöldfelületi rendszer elemei

A település zöldfelületének alkotói a közhasználatú zöldfelületek:

- közkertek, közparkok, út- és térfásítások, parkerdők,
- a korlátozott közhasználatú zöldfelületek, mint a temető, sportpálya, templomkertek, intézmények, iskola- óvoda kertek;
- a közhasználat elől elzárt magánkertek,
- vállalati kertek (pl. Vízmű területe, varrodák kertjei)

A kondicionáló és esztétikai hatás mellett a lakosság szempontjából legnagyobb használati értéke a közhasználatú zöldfelületeknek van. Jó adottság a településen, hogy szétszórtan bár, de azért viszonylag nagy számban vannak közkertek, közparkok a településen. A szabadidő kellemes környezetben történő eltöltésében, a rendezvények, települési ünnepek megrendezésében is jelentős szerepet vállal Csorvás belterületének legjelentősebb zöldterülete, a közel 1,5 ha területű Szabadság téri park. A park növényállománya igen értékes, de idős kora miatt fokozott kezelést, ápolást igényel. jelentősebb számban megtalálható növényfajok: közönséges platán (*Platanus x*

hispanica), vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), nyugati ostorfa (*Celtis occidentalis*), oszlopos akác (*Robinia pseudacacia* 'Fastigiata'), juhar (*Acer* sp.), kőris fajok (*Fraxinus* sp.).

A zöldfelületi rendszer nagy számban előforduló jelentős elemei az út és térfásítások, parkerdők. Csorvás több utcarészletén is kialakultak egységes fasorok. Sok helyen megtalálhatók a tájjellegű gömbakác fasorok, pl. a Bajcsy Zs. utcán sövényel kísérve, az utca másik oldalán pedig a védett szivarfa (*Catalpa binonioides*) található szintén sövényel kísérve. Egyes intézmények (posta, piac, egészségház, iskolák) környékén több figyelmet fordítottak a fásításra, ahol megtalálható az előbbieket mellett a vérszilva (*Prunus cerasifera* 'Nigra') és a platán (*Platanus x hispanica*). A temető előtt kőris (*Fraxinus* sp.), a Rákóczi Ferenc utcán hársfa (*Tilia* sp.) a Petőfi Sándor utcán a platán (*Platanus x hispanica*), az István király utcában a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) nyújt látványos zöldfelületi képet. A legtöbb esetben ezek az egységes fasorok csak az utca egy-egy szakaszán láthatók, vagy csak részletekben fordulnak elő. A lakóutcákra általánosságban jellemző a fásítás, de alkalmazott fajok ma már többnyire gyümölcsfák, vagy csonkolt akác, japánakác. A település teljes közigazgatási területén kevés az erdő. A kis számú erdősávot alkotó fő fafajok az akác, a kőris, és kis számú tölgy.

A korlátozott közhasználatú zöldfelületeknek a zöldfelületi rendszerben betöltött szerepe igen nagy, mind biológiai, mind esztétikai, mind funkcionális – használati szempontból. Ilyenek a Sportpálya, a temetők, kegyeleti parkok, zöldfelületű intézménykertek, templomkertek.

A közhasználat elől elzárt zöldfelületek, a magánkertek amelyek a település egésze szempontjából is értékesek, hiszen még természetközeli felületként is részt vesznek a település kondicionálásában. Csorvásról általánosságban elmondható, hogy a telkek viszonylag nagy területűek, így elég hely van a kertek kialakítására is.